

COURSE: HISTORY OF THE EASTERN AND WESTERN PHILOSOPHY

Lecture 2: Development of Neoplatonistic
ideas in Renaissance Italy

Lecturer: Dr. Gulnoz Ruzmatova

ITALIYA UYG‘ONISH DAVRI FALSAFASIDA NEOPLATONISTIK G‘OYALARNING RIVOJI

**Kuzanskiy, Plifon, Fichino, Mirandola, Pomponatsi,
Rotterdamskiy**

Reja:

1. Nikolay Kuzanskiyning neoplatonistik konsepsiyasi.
2. Georgiy Gemist Plifon g'oyalari.
3. Marsilio Fichinoning ilmiy faoliyati.
4. Piko della Mirandolaning panteistik falsafasi.
5. Petro Pomponatsining inson haqidagi ta'limoti.
6. Erazm Rotterdamskiyning "xristiancha gumanizm" falsafasi.

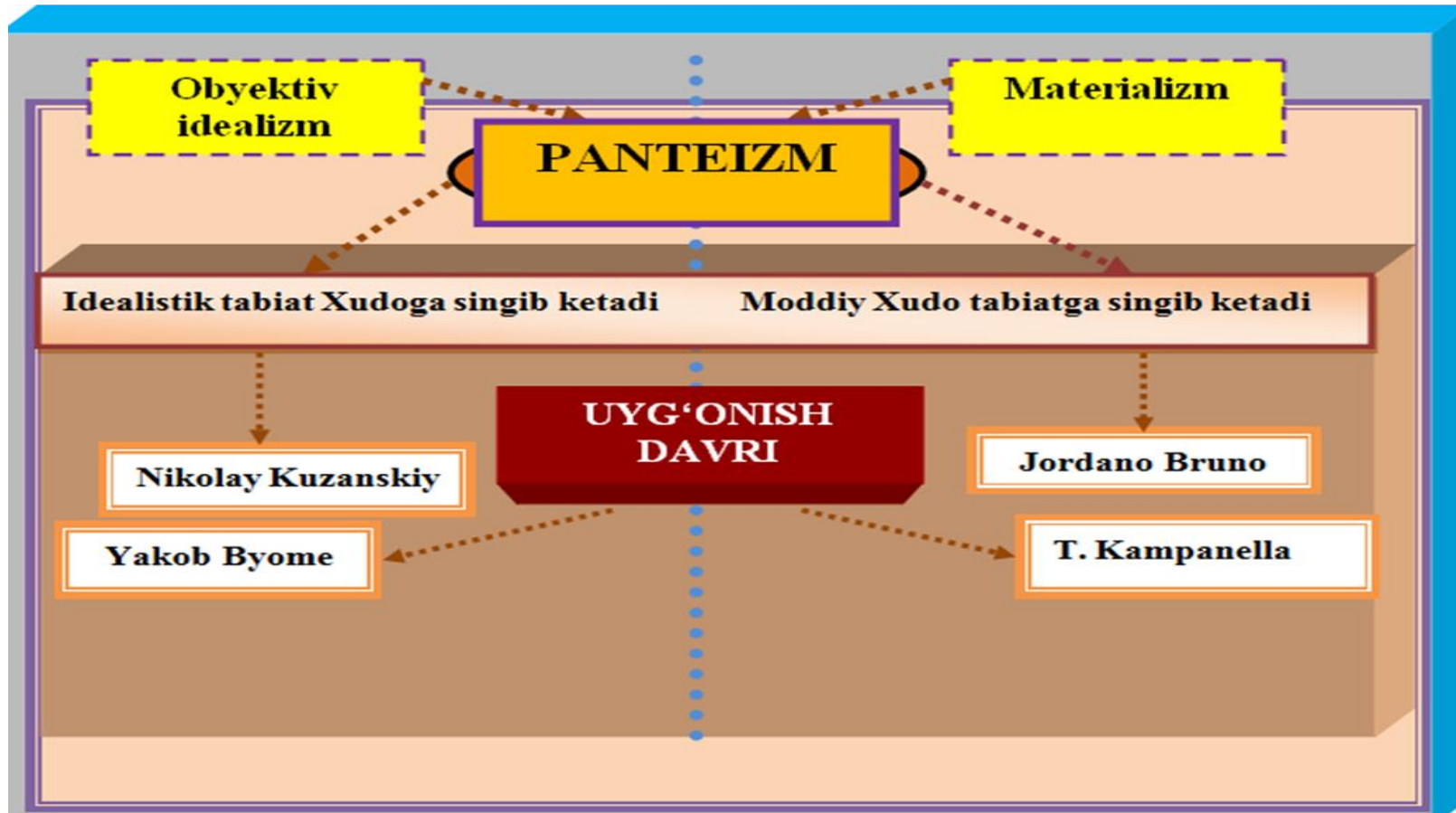
Tayanch soʻz va iboralar:

**Neoplatonizm, panteizm,
xristiancha gumanizm,
maksimum, minimum.**

Italiyada neoplatonizm falsafasi bo'yicha atroflicha va chuqur bilimga ega bo'lish; neoplatonizm falsafasi bilan boshqa ta'limotlarni qiyosiy tahlil qilish; ushbu falsafa bo'yicha talabalarning bilimini kengaytirish; falsafiy manbani tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish.

Darsning maqsadi

PANTEIZMNING ASOSIY TURLARI*

*Pulatova D., Ruzmatova G.M. G'arb falsafasi tarixi. Darslik. –Toshkent: EFFECT-D, 2021. – 496 b. – B. 152.

Nikolay Kuzanskiy

(1401-1464)

Germaniyada Trir eparxiasining Kuza deb nomlangan qishlog'ida tug'iladi. Uning otasi baliq savdosi bilan shug'ullangan boy savdogar edi. O'zining ilk ma'lumotini Deventer shahridagi "umumiy hayot birodarlari" maktabida oladi. Bu maktab diniy xarakterga ega bo'lib, Iso payg'ambarning hayotiga taqlid qilar edi. Birodarlarning mistik dunyoqarashi yosh Nikolay Kuzanskiy fikrlariga katta ta'sir ko'rsatdi va uni sxolastik ratsional qarashlardan uzoqlashtirdi. Keyingi ma'lumotini u Geydelberg va Paduya universitetlarida davom ettiradi va bu yyerda kanonik ilmi doktori unvonini oladi. Keyin Kyoln universitetida o'qiydi va bu yyerda buyuk Albert tarafdorlari bilan yaqin munosabatda bo'ladi. Nihoyatda iqtidorli olim bo'lganligi uchun u diniy muhitda katta obro' qozonadi va yosh bo'lishiga qaramay kardinal unvoniga ega bo'ladi.

BILISH BOSQICHLARI*

<i>Bilish turlari</i>	<i>Bajaruvchi vazifasi</i>
1.Hissiy bilim	Yakkalikni va yakuniylikni biladi
2.Tafakkur	Qarama-qarshilikni ajratadi
3.Aql	Qarama-qarshilikni qo'shadi
4.Aqliy intuitsiya	Qarama-qarshilikni moslashuvini bevosita mushohada qiladi

*Pulatova D., Ruzmatova G.M. G'arb falsafasi tarixi. Darslik. – Toshkent: EFFECT-D, 2021. – 496 b. – B. 154.

Nikolay Kuzanskiy

- Intellektual intuitsiya Kuzanskiy ta'limotida "ilmiy-bilimsizlik" sifatida tan olinadi. Bilimsiz bilim deb atalgan intuitiv qobiliyat sxolastikadagi mantiqiy fikr yuritishga qarama-qarshi qo'yiladi. "Bilimsiz bilim" orqali narsalarning mohiyati asta-sekin bosqichma-boskich ochiladi. Kuzanskiy tomonidan intuitsiyaga qo'yilgan bu nom olimlarni kamtarinlik yo'liga chaqirar edi. Manmanlik Kuzanskiy fikricha, bilish jarayonidagi eng katta to'siqlardan biridir. Bu to'siqqa qarshi intuitsiya o'zining kamtarinligini qo'yadi. Kuzanskiy ta'limotida haqiqat mutlaq haqiqat emas, balki bosqichma-bosqich bilish jarayonidir.

NIKOLAY KUZANSKIY FALSAFASINING ASOSLARI VA TA'SIRI*

*Pulatova D., Ruzmatova G.M. G'arb falsafasi tarixi. Darslik. – Toshkent: EFFECT-D, 2021. – 496 b. – B. 153.

Georgiy Gemist Plifon

(1355-1452)

Italiyada platonchilikning rivojiga hissa qo'shganlardan biri vizantiyalik so'nggi neoplatonchi Gyergiy Gemist Plifon edi. U Platonga hurmat yuzasidan o'z nomini Pleton deb o'zgartirgan. U konstantinopollik bo'lib, Florensiyaga ko'chib kelgan. U Aristotel ta'limotini keskin rad qilgan holda Platon ta'limotidan dars bergan. Uning dunyoqarashi ellinistik xarakterda bo'lgan. U antik davr ko'pxudolik dini yordamida an'anaviy ortodoksal xristianlikni inkor qilishga uringan.

Georgiy Gemist Plifon

- Uningcha, dunyo o'zining bu mutanosib birligida go'zaldir. Uning ilohiyligi shundadir. Insonni tan olish bu mutanosiblikni birlashtiruvchi "o'rta bo'g'in", deb bilishdir. Agar inson o'ziga, tabiatga va dunyoga bo'lgan munosabatda bu mutanosiblikni, go'zallikni namoyon qilsa, u ilohiydir. Bu - uning axloqiy kamolotga erishuv yo'lidir.

Marsilio Ficino

(1433-1499)

Toskanyada tugʻiladi. Boshlangʻich taʼlimni Florensiya va Piza shahrida olgan. Ficino yoshligidanoq antik merosga boʻlgan zoʻr qiziqishi bilan barcha odamlarni hayratga soldi. Florensiyaning mashhur hokimi Kozimo Medichi Fichinoga katta eʼtibor berdi va oʻziga yaqinlashtirdi. Ficino bilan hamsuhbat boʻlish uchun villalaridan birini sovgʻa qildi va “Yunon kodeksi” deb nomlangan Platon ijodiga mansub barcha kitoblarni sovgʻa qildi. Fichinoning mehnatkashligi va sergʻayratligi tufayli Florensiyaning yaqinidagi Koredjo shahrida joylashgan villasi nafaqat Italiya balki Yevropaning ham yirik antik merosni oʻrganuvchi markazlaridan biriga aylanadi.

Marsilio Fichino

- Fichino qarashlariga binoan butun olam pog'onama-pog'ona tashkil topgan va bu pog'onalardagi quyidagi bosqichlar yuqoriga intiladi, bu pog'onalarning barchasi ilohiy, ruhiy qudrat tomonidan boshqariladi. Eng yuqori pog'onadagi ruhiy kuch asta-sekin pastga tarqaladi. Olam Fichino fikriga ko'ra, besh pog'onadan iborat. Eng yuqori pog'ona bu xudodir. Keyingi pog'onalar “farishtalar”, “jon”, “sifat” va nihoyat “materiya” yoki vaznga ega bo'lgan “modda”.

Marsilio Fichino

- Sof aqldagi shakllardan osmon jismlari paydo boʻladi. Ulardan keyin esa oʻsimliklar hayvonot olami, toʻrtta unsur (yer, suv, havo, oʻt) va tosh maʼdanlar paydo boʻladi. Sof aqlda barcha narsalarning shakli mavjud. Sof aqldagi mavjudlik harakatsiz sukunat holatidagi mavjudlikdir. Bu harakatsiz pogʻonadan xilma-xil shakllarning harakatli shakliga oʻtish sodir boʻladi. Marsilio Fichinoning emanatsiyasida uchinchi bosqich yoki pogʻona eng muhim ahamiyatga egadir. Bu bosqichda jon joylashgandir. Bu jonni Fichino olamiy jon yoki tabiat deb ham ataydi.

-

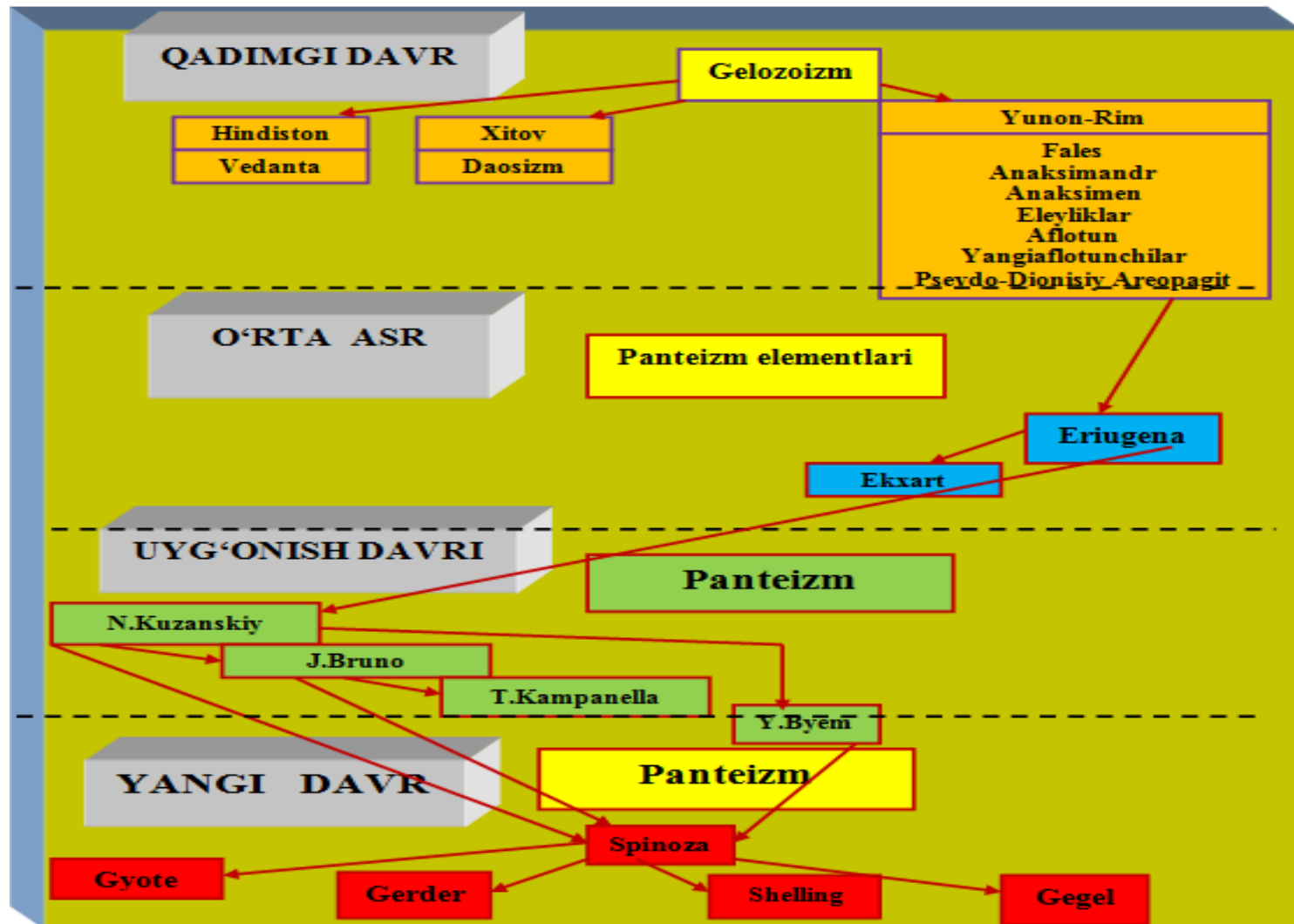
Marsilio Fichino

- Jon Marsilio Fichino falsafiy qarashlarining markaziy tushunchasidir. Fichinoning emanatsiya ta'limotida uchinchi o'rtadagi bosqichni jon egallaydi. U yuqoridagi va pastdagi bosqichlar bilan bevosita bog'liqdir. Ularning barchasini o'zining tarovat nurlari bilan harakatga keltiradi. Sof aqldagi shakllarni aynan jon harakatga keltiradi. Sof aql harakatsiz holatda bo'lgani uchun barcha shakllarga harakatni jon bag'ishlaydi.

Marsilio Fichino

- Insonga madhiya aytar ekan, Fichino uni ilohiylashtiradi. Fichino fikricha, xudo yaratuvchilik kuchini borliqdagi hech bir jonzotga bermadi, uni faqat insonga beradi va aynan shu ijodkorlik kuchi orqali insonni o'ziga yaqinlashtirdi. O'z ijodkorligi orqali inson xudoning yerdagi halifasidir. Insonning yerdagi halifaligi barcha narsalarni ruhiy iroda kuchi orqali boshqarishdan kelib chiqadi. U nafaqat tabiatni, balki o'zini ham boshqara oladi. Insonning ruhi ozod va erkin yaratilganligi uchun u doimo erkinlikka intiladi, u boshqa barcha jonzotlardan erkinlikka intilishi bilan farq qiladi. Insonning daholigi unda buyuk bilimlar yashiringanligidan dalolat beradi. Barcha jonzotlar ichida insonning o'rni beqiyosdir.

PANTEIZMNING RIVOJLANISH DAVRLARI*

*Pulatova D., Ruzmatova G.M. G'arb falsafasi tarixi. Darslik. – Toshkent: EFFECT-D, 2021. – 496 b. – B. 159.

Piko della Mirandola

(1463-1494)

Piko della Mirandola 1463 yil knyazlar oilasida tug'ildi. Uning onasi o'sha davrda mashhur bo'lgan shoir Boyardoning singlisi edi. O'n to'rt yoshida Bolonya shahrida kanonik huquq bo'yicha ma'ruzalar eshitadi. 1479 yil u Florensiya shahriga borib, Marsilio Fichino davrasiga mansub bo'lgan bir qator olim va shoirlar bilan uchrashadi. U ikki yil davomida Paduya universitetida o'rta asr sxolastik falsafasini tinglagan va uni chuqur egallagan. Paduya universitetida Piko averroizm falsafasini ham o'rganadi. U Parijga 1485 yilda boradi va eng oxirgi nominalistik talimotlarni o'rganadi. Shu bilan birga u Sharq falsafasini ham chuqur o'rganadi. 1486 yilda Rimda o'tkaziladigan Yevropa davlatlarining mashhur faylasuflari o'rtasida o'tkaziladigan munozaraga Jovanni Piko 900 ta tezisni yozib tayyorlaydi. Bu tezislarda xilma-xil falsafiy oqimlarga mansub bo'lgan qarashlardan iborat edi. Qolgan sakkiz yillik umrini Piko tezislarda bayon etilgan fikrlarni rivojlantirishga bag'ishladi. Bu munozara Papaning hukmiga binoan man etiladi va Piko Parijga qochadi.

Piko della Mirandola

- Piko fikricha, xudo bu iyerarxiyadan tashqarida, lekin u tabiatdagi barcha jismlarni yaratadi va bir-biriga bogʻlaydi. Ollohning tabiatda mavjudligi moddiy va ruhiy narsalarning aloqasidan kelib chiqmaydi. Xudo tabiatning barcha zarrasida mavjud, u tabiatning birligi va mohiyatini tashkil etadi. Xudo barcha narsalarning mohiyatida yashiringan. Narsalarning goʻzalligi va latofati ham xudoning bu narsalarda mavjudligidan kelib chiqadi.

Piko della Mirandola

- Pikoning fikricha, insonning o'zi ham butun borliqni qamrab oluvchi mikrokosmosdir. Piko insonni ierarxiyaning barcha bosqichlaridan holi deb hisoblaydi. Koinot zinopoyasida insonning aniq egallagan o'rni yo'q. Inson bu o'rinni o'zining, hohishi va irodasiga binoan tanlaydi. Xudo insonga tanlash huquqini bergan va inson o'z baxtining egasidir. Inson koinotning markazida joylashgan va u o'zidagi barcha ijodkorlik kuchlarini o'zi voyaga etkazishi kerak. Insonning ierarxiyadagi o'rni, uning ruhiy erkinligi bilan ham bog'liq. Insonga xudo tomonidan komillikka erishish qobiliyati berilgan. Bu qobiliyatni inson o'zining har kungi hayotida ham, faoliyatida ham rivojlantirib borishi kerak. Agar inson bu qobiliyatlarni o'zida o'stirmasa, u tubanlik botqog'iga botadi. Demak, inson doimo rivojlanish va komillikka intilishi lozim.

Petro Pomponatsi

(1462-1525)

U aleksandriyaliklarning taniqli vakili boʻlgan. Pomponatsi Paduya shahrida falsafa va meditsinani oʻrgangan. Paduya (1495-1509 yillar), Ferrara va Bolonya (1512 yildan) universitetlarida dars bergan. Pomponatsi “Jonning oʻlmasligi haqida” (1516) asarida “ikki haqiqat” nazariyasidan kelib chiqib, jonning oʻlmasligini ratsional dalillar bilan isbotlash mumkinligini inkor etgan. Pomponatsi Aristotel falsafasiga asoslanib, Ibn Rushd va Foma Akvinskiyning jon haqidagi taʼlimotlarini tanqid qilgan. Ortodoksal tomizm vakillari Pomponatsining bu kitobiga qarshi chiqqanlar.

Petro Pomponatsi

- Ikki haqiqat to'g'risidagi ta'limot asosida Pomponatsi falsafaning ilohiyotga bo'ysunmasligi haqidagi ilg'or g'oyalarni ilgari suradi. Uningcha, falsafa ilmiy asoslardan kelib chiqishi kerak. U haqiqiy ratsional bilishning mahsulidir. Dinni faqat xalqni tarbiya qilish uchun saqlash maqsadga muvofiqdir. Pomponatsi «Jonning o'lmasligi haqida», «Tabiat hodisalarining sabablari haqida», «Taqdir, irola erkinligi va ilohiy bashorat haqida» kabi asarlarning muallifi sanaladi.

Erazm Rotterdamskiy

(1469-1536)

Rotterdamlik Erazm boshlang'ich ta'limni "umumiy hayot birodarlar"iga tegishli bo'lgan maktablarida olgan. Keyinchalik u Sarbonna universitetini tugatib, teologiya doktori unvonini oladi. Erazm reformatsiya davridagi to's-to'polonlardan o'zini chetga olib Bazel shahrida o'z shogirdlari davrasida panohtopadi.

Erazm nihoyatda boy badiiy falsafiy meros qoldirgan. Bular qatorida "Nodonlikning maqtovi", "Osmonga chiqishga ruhsat berilmagan Yuliy", "Oddiy suhbatlar", "Maqolalar" to'plami, "Xristian askariga nasihatlar", "Xristian hukmdorining tarbiyasi", "Dunyoning shikoyaty", "Til", "Iroda erkinligi haqidagi traktat".

Erazm Rotterdamskiy

- Erazm falsafaning markazida hayotiy masalalar yotishi kerak, deb hisoblagan. Uning nazarida falsafa predmeti dunyoqarashdir va bu dunyoqarash oldingi sxolastik dunyoqarashdan tubdan farq qiladi. Erazm tomonidan ishlab chiqilgan yangi falsafa o'zining hayotiyligi bilan tushuncha va qonun-qoidalardan yiroqligi bilan ajralib turadi. Zamondoshlari o'rtasida Erazmning "Nodonlikning maqtovi" deb atalgan asari o'zining soddaligi va hajviy xarakterga egaligi bilan obro' qozondi.

Erazm Rotterdamskiy

- Erazm tabiatni ulugʻlaydi va xristian katolik diniga xos boʻlgan tabiatni xudodan ajratishga qarshi chiqadi. “Iso Masih aytgan hikmatlarida tabiat va xudo yagona borliqni tashkil etadi”, - deb yozadi. Erazmning bu qarashlari panteistik xarakterga ega. U materiyani ruhdan ajratmaydi, yerdagi hayotni ham ulugʻlaydi. Riyozat chekish oʻrniga inson yerdagi hayotdan lazzatlanish va zavqlanishi kerak, deb hisoblaydi Erazm. Bu fikrni Erazm oʻzining “Epikur” asarida aytib oʻtadi va Epikur taʼlimotidagi lazzatlanish gʻoyasini ilk bor xristianlikdagi tabiatni ruhlantirish gʻoyasi bilan birlashtiradi.

Erazm Rotterdamskiy

- Erazmning axloqiy qarashlari, o‘z davridagi katolik xristianlik ta’limotidan tubdan farq qilgan. Katolik cherkovining urf-odatlarini uning fikricha, haddan tashqari marosimlarning tashqi shakliga e’tibor bergan. Undan tashqari xristian inkvizitsiyasi ichki dushmanlarni qidirish bilan ovora bo‘lgan va ularni gulhanda yoqib vahshiyona qatl qilgan. Bularning barchasi Erazm fikricha, xristian dinining asl mohiyatiga to‘g‘ri kelmaydi. Xristian katolik cherkovining bunday faoliyatini Erazm to‘g‘ri yo‘ldan adashish deb hisoblaydi. Uning fikricha, ilk bor xristianlikda diniy bag‘rikenglik, insonlarga bo‘lgan mehr-muhabbat, adolat va hikmat yotadi.

1. Panteizm qanday falsafiy dunyoqarash hisoblanadi?
2. Neoplatonizmning falsafiy mohiyati nimada.
3. Aristotelchilik nimani ilgari suradi?

***Takrorlash uchun savol
va topshiriqlar**

Adabiyotlar:

- Йўлдошев С., Усмонов М., Каримов Р. Қадимги ва ўрта аср Ғарбий Европа фалсафаси.. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Шарқ, 2002.
- Пўлатова Д., Рузматова Г. Ғарб фалсафаси. –Тошкент: PREMIER-PRINT, 2011.
- Қобулниёзова Г. Уйғониш ва Янги давр Ғарб фалсафаси анъаналари. Ўқув қўлланма. Қўлёзма ҳуқуқида. –Тошкент, 2013.
- Фалсафа. Қомусий луғат /Қ.Назаров таҳрири остида. –Тошкент: ЎФМЖ, 2005.

**□ E'TIBORINGIZ
UCHUN RAXMAT!!!**